

Investoinnit, kasvu ja talouden tasapaino: pohjoismainen näkökulma*

PEKKA YLÄ-ANTTILA

1. Johdanto

Pohjoismaiden välinen taloudellisen kasvun ja talouden tasapainokehityksen vertailu juuri tällä hetkellä on mielenkiintoista useastakin syystä. Ruotsi ajautui talouspoliittiseen kriisiin paljolti samankaltaisten talouden ylikuumenemiseen liittyvien ongelmien vuoksi, joita Suomessa on jouduttu ratkomaan ja jotka osittain vielä ovat edessämme. Norja ja vähitellen myös Tanska näyttävät puolestaan muuttaman vuoden kireän politiikan jälkeen jo pääsevän nopeamman ja vakaamman kasvun vaiheeseen. Takana on 1980-luku, jonka kulessa Tanskan ja Ruotsin taloudet taantuiivat suhteessa muuhun Pohjolaan ja valtaosaan muita teollisuusmaita. 1990-luvun alkuvuosina kaikkien Pohjoismaiden taloudellinen kasvu näyttää jäävän OECD-maiden keskitason alapuolelle — synkimmät arviot koskevat Ruotsia, myönteisimmät Norjaa. Suomi ja Ruotsi korjaavat ulkoista epätasapainoa kotimaisen taantumana kautta, Tanska ja Norja ovat vaikeimman taantumavaiheen jo ohittaneet.

Onko siis Ruotsi siirtymässä Pohjolan vauraimman maan asemasta peränpitäjän rooliin ja Tanska jo ratkaissut krooniseksi muodostuneen vaihtotaseongelmansa? Tuleeko Suo-

men talous ruotsittumaan tavanomaisella 10—15 vuoden viiveellä myös tasapaino-ongelmiensa suhteen? Saako Norja muunkin kuin öljysektorinsa kasvamaan? Millaiset ovat Pohjoismaiden rakenteelliset edellytykset ylläpitää talouden tasapainoa pitkällä aikavälillä?

En yritäkään vastata näihin kysymyksiin perusteellisesti, mutta mielestäni on hyödyllistä vertailla monella tavoin samankaltaisia Pohjoismaita ja samalla ehkä oppia tästä vertailusta jotakin. Kenties juuri nyt tilanne on erityisen otollinen toisten kokemuksista oppimiselle.

Esitykseni jakautuu kolmeen osaan. Aluksi esitän lyhyen katsauksen neljän Pohjoismaan talouskehitykseen 1980-luvulla lähinnä makrotaloudellisesta näkökulmasta. Toiseksi tarkastelen avoimen sektorin, lähinnä teollisuuden, sisäistä rakennekehitystä eri Pohjoismaissa ja pyrin arvioimaan sen vaikutuksia talouden tulevaan kasvuun ja tasapainokehitykseen. Lopuksi arvioin Pohjoismaiden kehityskuvaa 1990-luvun alkuvuosina mm. integraatiokehityksen näkökulmasta. Suomi ja Ruotsi saavat suuremman painon kuin muut Pohjoismaat.

Perusväitteeni on, että talouden avoin sektori on kaikissa Pohjoismaissa — Norja öljy-sektoreineen muodostaa ehkä poikkeuksen — liian pieni tai tehoton: noususuhdanteen aikana talous törmää hyvin nopeasti ulkoisen tasapainon rajoitteeseen ja ongelmat kärjistyvät. Näin on ollut Tanskassa ja Ruotsissa jo

* Kansantaloudellisen Yhdistyksen kokouksessa 27. 3. 1990 pidetty esitelmä. Esitys perustuu osittain julkaisuun »Growth and Integration in a Nordic Perspective» (ETLA, IFF, IUI, NØI, Helsinki 1990). Pohjoismaista Islanti jätetään tarkastelun ulkopuolelle.

pitkään. Suomi näyttää siirtyneen samaan joukkoon 1980-luvun aikana.

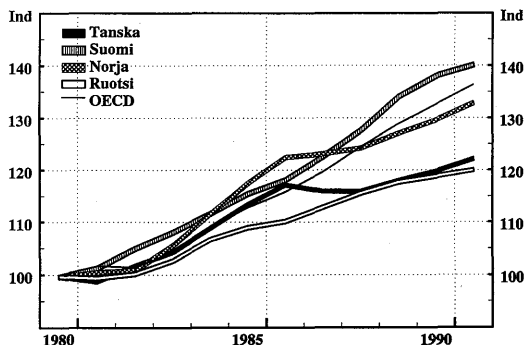
Resurssit ovat meilläkin enenevässä määrin siirtyneet talouden kilpailulta suojattuun osaan ja vientipotentiali käynyt riittämättömäksi tasapainottamaan kysyntärakenteen muutoksen vauhdittamaa tuonnin kasvua. Vaikka avoimen ja suojatun sektorin välinen resurssien kohdentuminen ei talouden tasapainon näkökulmasta ole ollutkaan kovin suotuisaa, on avoimen sektorin sisäinen rakenteellinen muutos ollut Suomessa monilta osin selvästi myönteisempää kuin muissa Pohjoismaissa tai laajemminkin kansainvälisesti vertaillen. En siis yhdy näkemykseen, jonka mukaan rakennemuutosta ei 1980-luvulla tullutkaan — muutos vain on ollut luonteeltaan ehkä toisenlaista kuin mihin olemme tottuneet kiinnittämään huomiota. Kysymys on ollut rakennemuutoksesta tuotantopanosten käytössä, teknologisesta kehityksestä ja yritysraakenteen muutoksista, ts. pikemminkin toimialojen sisäisestä kuin niiden välisestä muutoksesta.

Esityksen lopussa pyrin perustelemaan näkemystä, jonka mukaan Pohjoismaiden sopeutuminen Euroopan integraatiokehitykseen voi olla monilta osin ongelmallista. Pulmat koskevat ainakin verojärjestelmiä sekä julkisen sektorin ja tulonjakopolitiikan roolia.

2. Pohjoismaiden talouskehitys 1980-luvulla: kuinka tähän on tultu?

Kokonaistuotannon kasvu Norjassa ja Suomessa oli 1980-luvun aikana selvästi nopeampaa kuin muissa Pohjoismaissa ja koko OECD-alueella keskimäärin (kuvio 1). Keskimääräinen kasvuvauhti (noin 3 %/v) näissä maissa oli jokseenkin kaksinkertainen Tanskaan ja Ruotsiin verrattuna. Niinpä Norjan kansantuote asukasta kohden ylitti Ruotsin tason vuosikymmenen alussa, Suomen tulotaso puolestaan ohitti Tanskan vuosikymmenen lopulla ja jokseenkin saavutti Ruotsin tason.

Norjan talouden kasvu ja tasapaino ovat suureksi osaksi riippuvaisia öljyn hintakehityksestä. Ponnisteluista huolimatta talouden

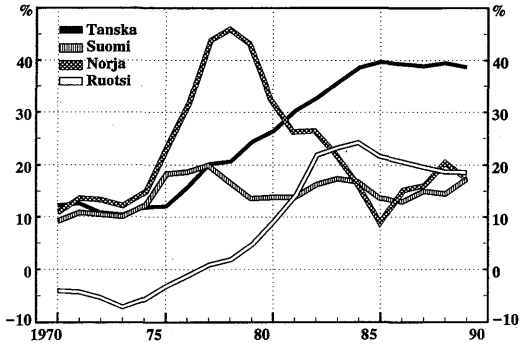

Kuvio 1. BKT:n määrä Pohjoismaissa ja OECD-alueella (1980 = 100).

Lähteet: ETLA et al. (1990) ja OECD Economic Outlook.

riippuvuus öljystä on vain kasvanut viime vuosien aikana: avoimen sektorin investoinneista yli 60 % menee öljy sektorille (vastava osuus 1970-luvun lopulla oli noin 40 %), vientituloista öljyn ja kaasun osuus 1980-luvun jälkipuoliskolla on vaihdellut 25—40 prosentin välillä öljyn hinnasta riippuen (1970-luvun lopulla osuus oli noin 10 %). Norjan talous on esimerkki tuotantorakenteen yksipuolisuuden tuomasta haavoittuvuudesta: öljyn hinnan jyrkkä alentuminen ja vientitulojen putoaminen vuonna 1986 johtivat talouden vaikeasti ratkaistaviin ongelmiin. Konkurssit nousivat parin vuoden aikana ennätysmäisiin lukuihin niin tuotanto- kuin rahoitussektorilakin, yksityinen kulutus alentui voimakkaasti, korot nousivat, kruunuun kohdistunut spekulointi johti devalvaatioon ja työttömyys nousi todelliseksi ongelmaksi myös Norjassa — yli 4 %:iin eli korkeammaksi kuin milloinkaan sotien jälkeisenä aikana. Hallituksen oli ryhdyttävä voimakkaasti rajoittamaan talouspolitiikkaan, jolla puututtiin kotitalouksien tulokehitykseen ja supistettiin julkista kysyntää.

Muissa Pohjoismaissa kehitys on ollut taiseempaa, mutta ei välttämättä suotuisampaa. Tanska on vihdoin alkanut ponnistella eroon kasvavan ulkomaisen velan kierteestä. Tanskan velkakehityksen juuret ovat ensimmäisen öljykriisin jälkeisissä vuosissa, jolloin ekspansiivisella finanssipolitiikalla pyrittiin

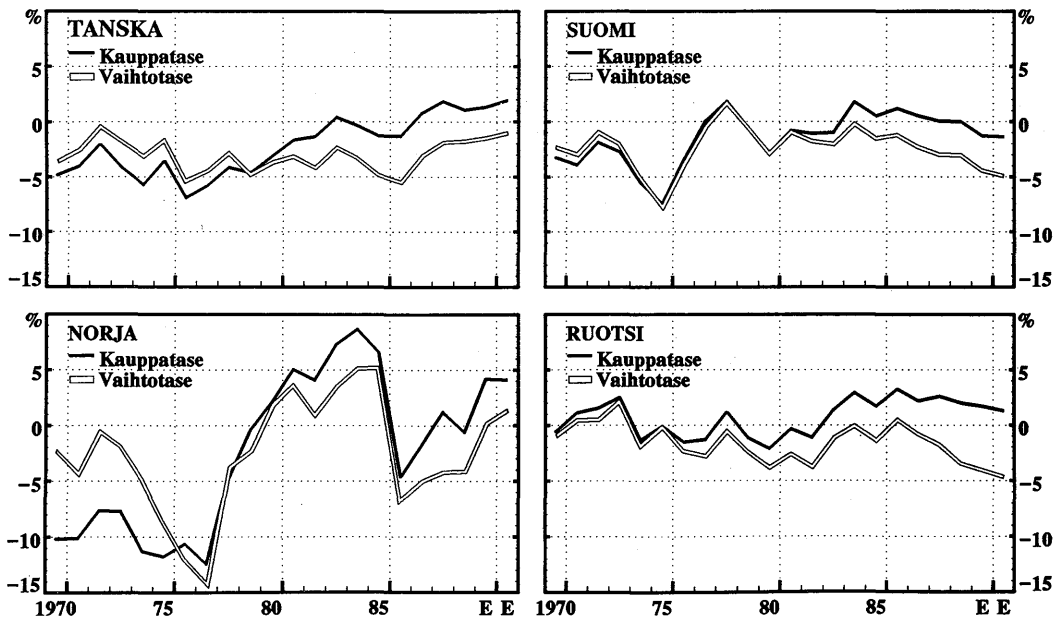
Kuvio 2. Ulkomainen nettovelka, % BKT:sta.

Lähde: ETLA et al. (1990).

välttämään edessä ollut lama. Tilanne kuitenkin ajautui umpikujaan 1980-luvun puolivälissä, jolloin ulkomainen nettovelka suhteessa BKT:een oli noussut jo 40 prosenttiin (kuvio 2). Vaikka kauppataase oli saatu lähestulkoon tasapainoon, ulkomainen velka kasvoi 3–4 prosentin vuosivauhtia kohonneiden korkokustannusten seurauksena. Velan kumulatiivisen kasvun seuraukset oli katkaistava ns.

perunakuurilla, josta päätettiin vuonna 1986. Kotimaista kysyntää supistettiin rajusti, kokonaistuotannon määrä alentui vuonna 1987, mutta vaihtotaseen vajuus alkoi pienentyä (kuvio 3).

Tanskalaiset ovat saaneet maksaa korkean hinnan vihdoon näkyvissä olevasta muutoksesta: työttömyysaste on pysytellyt sitkeästi 8–10 %:n välillä, yksityisen kulutuksen määrä supistui parilla prosentilla 1980-luvun loppupuolella ja palkansaajien tulojen kasvu oli hidasta koko vuosikymmenen ajan. Esimerkiksi teollisuustyöntekijöiden reaali-palkat ovat tällä hetkellä vain viitisen prosenttia vuosikymmenen takaisia korkeammat. Käänteentakana onkin vientiteollisuuden kilpailukyvyntuuminen, jota on tuettu myös verotuksellisin toimin, sekä kotimaisen kysynnän rakenteen muuttuminen investointien suuntaan. Tanska tarjoaa esimerkin taloudesta, jossa ulkomaisen velan pitkään jatkuva kumulointu-minen johtaa vaikeasti katkaistavaan kierteseen: jäljelle jää vain epämiellyttäviä ratkaisuvaihtoehtoja.

Kuvio 3. Kauppa- ja vaihtotase suhteessa BKT:een, %.

Lähde: ETLA et al. (1990).

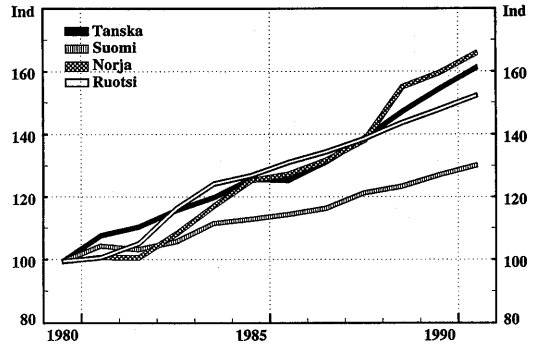
Tästä havainnosta onkin hyvä siirtyä tarkastelemaan tilannetta Suomessa ja Ruotsissa.

Ruotsin velkaongelman juuret ovat 1970-luvun jälkipuoliskolla, kuten Tanskankin — Ruotsi vain onnistui pysäyttämään ulkomaisen velkansa runsaaseen 20 %:iin BKT:sta 1980-luvun alun kriisitunnelmissa toteutettujen elvytystoimiensa jälkeen. Kokonaisuutena tarkastellen Ruotsin talouden suorituskyky on 1980-luvulla ollut heikko: kokonaistuotannon — ja aivan erityisesti teollisuustuotannon — kasvu on ollut OECD-maiden hitaimpia, yksityisen kulutuksen taso pysyi paikallaan vuosikymmenen koko alkupuoliskon ja tuottavuuden nousu on ollut suurehkoista teknologiapanostuksista huolimatta vaatimatonta. Viime vuosina Ruotsin ongelmat ovat olleet hyvin samankaltaisia kuin omamme: vaihtotaseen vajaus on syventynyt ja kauppataseen tasapainokin on heikentynyt — talous on törmännyt ulkomaisen tasapainon rajoitteeseen liian vähäisen vientipotentiaalin vuoksi. Ruotsin ongelmien rakenteellista syvyyttä osoittaa se, että rajoitteeseen on törmätty jo suhteellisen hitaan kasvun oloissa — kuten nytkin.

Suomen talouden kasvu on perin voimakkaasti ollut kotimaisen kysynnän varassa. Kuviot 4—6 asettavat sen tällä kertaa Pohjoismaiseen perspektiiviin.

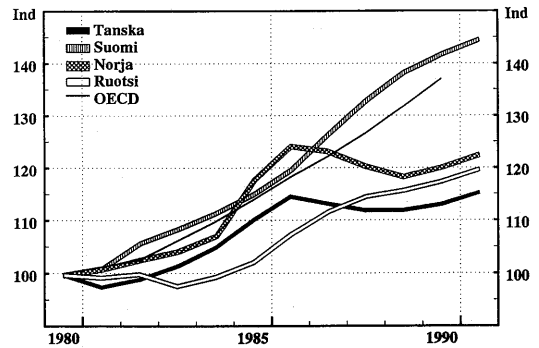
Suomen talouden tarjontarakenne näyttää olevan siirtymässä Ruotsin suuntaan: suljetun sektorin osuus kansantalouden kokonaisresursseista lisääntyy ja vientisektorin suhteellinen asema heikkenee. Viennin suhde kokonaistuotantoon on alentunut 1980-luvun alun noin kolmanneksesta jokseenkin kymmenen prosenttiyksikköä ja on tällä hetkellä selvästi muiden Pohjoismaiden tasoa alhaisempi (kuvio 7). Tässä suhteessa Suomen talouden avoimuus näyttää olevan pikemminkin vähentyneenä kuin lisääntyneenä. Viennin määrällinen kasvu 1980-luvulla (noin 2.5 %/v) oli muuhun talouskehitykseen nähden ja muihin Pohjoismaihin verrattuna hyvin vaatimatonta. Ilman vaihtosuhteen parantumista (noin viidenneksen vuoden 1986 jälkeen) kauppataseen kehitys olisi ollut paljon toteutunutta synkempi.

Toisaalta vaihtosuhteen parantuminen on merkittävästi vaikuttanut nykyisten tasapai-

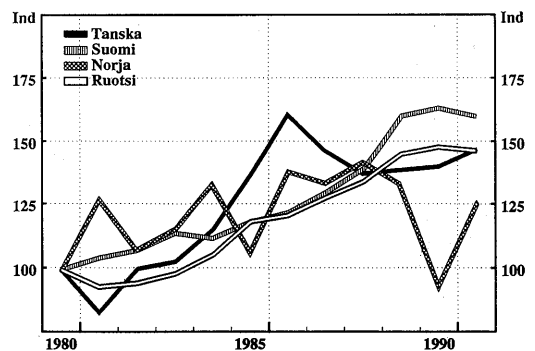
Kuvio 4. Viennin määrä (1980=100).

Lähteet: ETLA et al. (1990) ja OECD Economic Outlook.

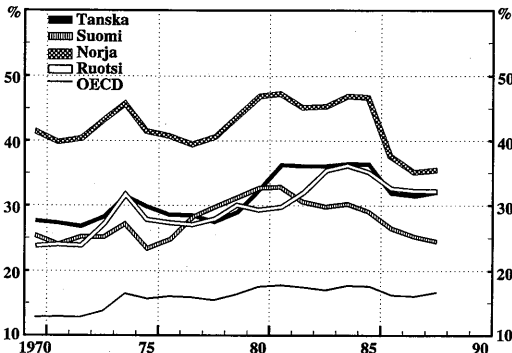
Kuvio 5. Yksityisten kulutusmenojen määrä (1980=100).

Lähteet: ETLA et al. (1990) ja OECD Economic Outlook.

Kuvio 6. Yrityssektorin investointien määrä (1980=100).

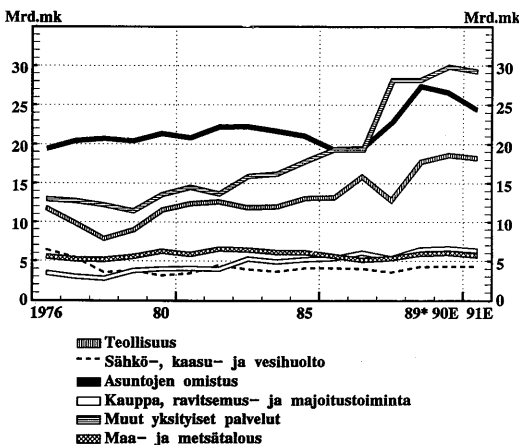
Lähteet: ETLA et al. (1990) ja OECD Economic Outlook.

Kuvio 7. Viennin suhde BKT:een, %. (Käyvin hinnoin).

Lähde: ETLA et al. (1990).

no-ongelmiemme syntyyn. Ylimääräisen ostovoiman virtaaminen talouteen tilanteessa, jossa resurssit olivat likipitään täyskäytössä, johti voimakkaaseen tuonnin kasvuun. Samanaikaisesti rahoitusmarkkinat vapautuivat, mikä johti paitsi kulutuskysynnän kasvuun myös erityisen voimakkaaseen investointien lisäykseen palvelusektorilla. Yksityisen palvelusektorin (pl. asuntojen omistus ja voittoa tavoittelematon toiminta) osuus kokonaisinvestoinneista oli 1980-luvun lopussa noin 35 %, kun vastaava osuus vuosikymmenen alussa oli alle neljännes. Samanaikaisesti teollisuuden investointiosuus on alentunut viime vuosien voi-

Kuvio 8. Yksityisten investointien määrä toimialoittain.

Lähde: ETLA Suhdanne 1990/1.

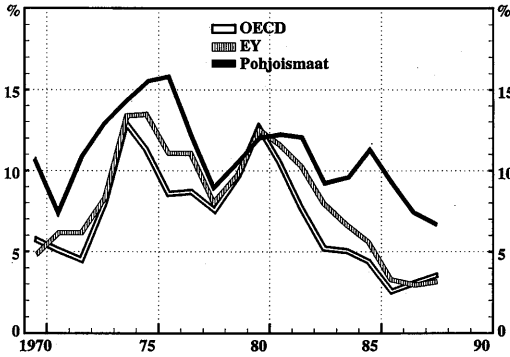
makkaasta investointien kasvusta huolimatta: osuus oli 1980-luvun lopulla noin puolet em. palvelusektorin osuudesta (kuviot 8 ja 9). Työvoiman osalta siirtymät ovat olleet samansuuntaisia ja nopeampia. Palvelusektorin investointien kasvu on ollut vaihtotaseen kannalta ongelmallista erityisesti sen vuoksi, että suurta osaa modernin palvelusektorin tarvitsemista investointihyödykkeistä ei Suomessa valmisteta.

Suuri osa palvelusektorin kasvusta on ollut tuotantosektorin uudelleenorganisointiin liittyvää tuottajapalveluiden kasvu, joka pitkällä aikavälillä on varmasti avoimen sektorin kilpailuedellytyksiä tukevaa. (Ks. esim. Ripatti—Vartia—Ylä-Anttila 1989). Osa palvelu yrityksistä (ja kotimarkkinoille suuntautuneista teollisuus yrityksistä) on kuitenkin epäilemättä tehnyt virhearvion luottaessaan velkarahoitukseen perustuvan kotimaisen kysynnän jatkuvan entisenlaisena myös tulevaisuudessa.

Kaiken kaikkiaan palvelusektorin kehitys omalta osaltaan heijastaa markkinoiden vapautumisen ja säännöstelyn purkamisen mukanaan tuomia ongelmia. Kun säännöstelyä puretaan yhtäällä (rahoitusmarkkinat), mutta markkinoiden vapautuminen ja kilpailutalous jäävät puolittiehen toisaalla (palveluiden markkinat), ei kehitys välttämättä ole tasapainoista ja resursseja tehokkaammin kohdentavaa.

Yhteenvedona Ruotsin ja Suomen kehityksestä voidaan todeta niin talouksien kuin talouspoliittisten ongelmienkin tietty samankaltaisuus. Suomi on saanut ainakin jonkinasteisen tartunnan Ruotsin taudista, jos sen yhtenä oireena pidetään liian vähäisestä viennipotentiaalista aiheutuvaa pysyvää taipumusta ajautua ulkoiseen epätasapainoon. Yhteisenä piirteenä on osin edelliseen liittyen alttius keskimääräistä nopeampaan inflaatioon. Tämä on toki ollut ominaista kaikille Pohjoismaille (kuviot 8 ja 9), mutta Tanska ja Norjakin näyttävät viime aikoina suoriutuneen tässä suhteessa Suomea ja Ruotsia paremmin.

Suomella ja Ruotsilla on edessään sopeutuminen kotimaisen taantumien kautta, posi-

Kuvio 9. Kuluttajahintojen muutos Pohjoismaissa, OECD-alueella ja EY-alueella, %.

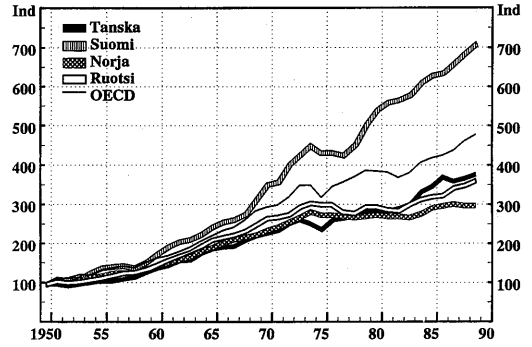
Lähde: ETLA et al. (1990).

tiivisten ratkaisujen mahdollisuudet ovat jo menneet. Kysymys on siitä, kuinka pitkä ja syvä taantumasta tulee. Tämä taas riippuu ennen muuta siitä, kuinka nopeasti kokonaisyksynnän rakenne muuttuu. Muutos voi olla hyvinkin nopea, kuten Suomen 1970-luvun kehitys osoittaa. Hieman pidemmällä aikavälillä keskeistä on avoimen sektorin suhteellinen suuruus ja sisäinen rakenne: millaisella teollisella rakenteella Pohjoismaat (Norja on oma erityistapauksensa) pystyvät ylläpitämään riittävää ylijäämää tavaroiden ulkomaankaupassa, kun vaihtotaseen muut erät ovat rakenteellisesti alijäämäisiä?

Valtaosa 1990-luvulla käytettävissä olevasta teollisesta kapasiteetista on tietenkin jo olemassa. Tarkastellaan seuraavassa Pohjoismaiden teollisen rakenteen muutosta ja teollisuuden suorituskykyä 1980-luvulla sekä eräitä meneillään olevia muutostrendejä.

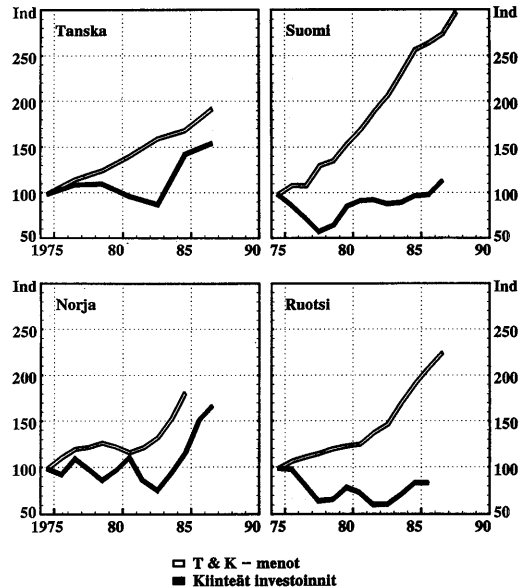
3. Pohjoismaiden teollinen rakennemuutos 1980-luvulla

Suomen teollisuuden kehitys on niin 1980-luvulla kuin hieman pidemmälläkin aikavälillä ollut monessa suhteessa selvästi muita Pohjoismaita myönteisempää. Tämä koskee ennen muuta tuotannon ja tuottavuuden kasvua, mutta myös rakenteellista uudistumista (kuvio 10 ja 11). Suomen teollisuuden vientime-

Kuvio 10. Teollisuustuotannon määrä Pohjoismaissa ja OECD-alueella (1950 = 100).

Lähde: ETLA et al. (1990).

Kuvio 11. Kiinteiden investointien ja T & K -menojen määrä (1975 = 100).

Lähde: ETLA et al. (1990).

nestys vain ei ollut kokonaisuutena katsoen erityisen hyvä varsinkaan vuosikymmenen jälkipuoliskolla, jolloin kotimainen kysyntä näyttää tavanomaista enemmän ylläpitäneen teollisuustuotannon kasvua.

Kaikkien Pohjoismaiden — myös Ruotsin — ongelma teollisuustuotteiden viennissä on

edelleen, että se koostuu kysynnältään keskimääräistä hitaammin kasvavista tuotteista ja kohdistuu hitaasti kasvaville markkina-alueille (ks. *ETLA et al. 1990*). Tämän vuoksi kotimaisen kustannustason nopea nousu näyttää aina selvästi leikkaavan markkinaosuuksia. Näin kävi Suomelle ja Ruotsille 1980-luvun lopulla, ja Norjalle ja Tanskalle vuosikymmenen puolivälissä.

Arvioidaan seuraavassa verraten karkein indikaattorein teollisuuden kapasiteetin (investointien) kehitystä, tuottavuuden kehitystä, viennin rakenteen muutosta ja teknologisen tason muutosta.

Kuvio 11 osoittaa sekä kiinteiden investointien että tutkimuspanoksen määrän kasvaneen Suomessa muita Pohjoismaita nopeammin. Investointien rakenteen muuttuminen aineettomien investointien suuntaan on Suomessa ollut nopeinta. Teollisuuden T&K-investointien taso on tietenkin vielä jäljessä Ruotsin tasosta (Ruotsissa noin 7.5 % jalostusarvosta Suomessa noin 4.5 %). Tutkimusintensiteetti kuitenkin ylittää sekä Norjan että Tanskan tason. Kasvu on ollut OECD-maiden nopeimpia, T&K-menot ovat määrältään lisääntyneet runsaat 10 % vuodessa viimeisten 15 vuoden aikana.

Taulukossa 1 on tiivistelmä 1970-luvun puolivälin jälkeisestä tuottavuuskehityksestä Pohjoismaissa ja OECD-alueella (esitys koskee koko yrityssektoria, teollisuuden kuva on

Taulukko 1. Kokonaistuottavuus (TFP) sekä työn ja pääoman tuottavuus Pohjoismaissa ja OECD-alueella, 1973—79 ja 1979—88, keskim. muutos, %.

	OECD	Suomi	Norja	Ruotsi	Tanska
TFP					
1973—79	0.6	1.7	-0.4	0.3	1.2
1979—88	0.9	2.3	1.4	0.9	0.8
Työn tuottavuus					
1973—79	1.4	3.4	0.1	1.4	2.6
1979—88	1.7	3.2	2.0	1.6	1.5
Pääoman tuottavuus					
1973—79	-1.5	-1.8	-2.9	-2.4	-2.2
1979—83	-1.0	0.3	-1.6	-1.0	-1.1

jokseenkin samanlainen, vrt. *ETLA et al. 1990*). Jälleen Suomen kehitys osoittautuu sangen myönteiseksi. Ero vertailumaihin on erityisen selvä kokonaistuottavuuden osalta, mikä on yhdenmukaista edellisen kuvion osoittaman tutkimuspanoksen nopean kasvun kanssa. Selitystä kaipaavaksi ilmiöksi on jäänyt se, miksi Ruotsin teollisuus keskitasoa selvästi suuremmalla teknologiapanostuksella ylittää vain jokseenkin OECD-maiden keskitasoa vastaavaan tuottavuuden kasvuun (ks. esim. *ETLA et al. 1990*).

Taulukko 2. Korkean tutkimusintensiteetin tuotteiden osuus koko teollisuustuotteiden viennistä, 1980, 1985 ja 1986, %.

	1980	1985	1986
Suomi	6.2	8.0	9.5
Norja	6.6	7.8	9.1
Ruotsi	13.6	16.6	16.6
Tanska	13.0	16.1	16.8
OECD	17.2	21.7	22.2

Lähteet: *OECD Industrial Outlook Data Base* ja *Edquist — Glimell* (1989).

Korkean tutkimusintensiteetin tuotteet (SITC Rev. 2): 3522 Lääkkeet (osittain), 3825 Tietokoneet & konttorikoneet, 383 Sähkökoneet, 3845 Avaruustekniikka ja 385 Tieteelliset instrumentit etc.

Taulukko 2 kuvaa korkean tutkimusintensiteetin tuotteiden osuutta koko teollisuustuotteiden viennistä. Osoittautuu, että näiden tuotteiden vientiosuus on selvästi alle OECD:n keskiarvon kaikissa Pohjoismaissa. Suomen osuudet ovat alhaiset, mutta voimakkaasti kasvavat. Alhaista osuutta selittää luonnollisesti osittain metsäteollisuuden suuri merkitys. Metsäteollisuuden tuotteissahan tutkimusintensiteetti on alhainen, mutta valmistusprosessi edustaa usein korkean teknologian soveltamista.

Kun tarkastelemme vain metalliteollisuuden (pl. metallien perusteollisuus) viennin teknologiaintensiteettiä osoittautuvat esim. Suomen ja Ruotsin vientirakenteet tämän — epäilemättä karkean — mittarin mukaan jokseenkin samanlaisiksi (taulukko 3).

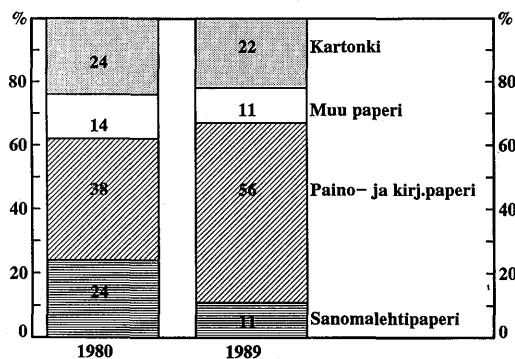
Taulukko 3. Korkean tutkimusintensiiteetin tuotteiden osuus metalliteollisuuden (pl. metallien valmistus) viennistä 1980, 1985 ja 1986, %.

	1980	1985	1986
Suomi	26.1	25.1	27.3
Norja	22.0	22.1	23.2
Ruotsi	26.5	29.7	28.1
Tanska	31.2	35.6	36.3

Lähde: Sama kuin taulukko 2.

Tässä ei voi myöskään sivuuttaa Suomen metsäteollisuuden sisäistä rakennemuutosta, joka viimeisten 10–20 kuluessa on ollut erittäin nopeaa. Tuoterakenteen muutokset ovat olleet yhdenmukaisia kysyntärakenteen muutosten kanssa. Jalostusaste-ero esim. Ruotsin metsäteollisuuteen kasvoi edelleen 1980-luvun kuluessa. Ruotsin metsäteollisuus on vasta aloittamassa rakennemuutosta, joka Suomen metsäteollisuudessa toteutui 1980-luvun kuluessa. Tuote- ja vientirakenteen muutosta osoittavat kuvio 12 ja taulukko 4. Ongelma Suomen kannalta on vain se, että muut paperintuottajat ovat seuranneet perässä. Suomen vahvoilla tuotealueilla on muodostumassa ylikapasiteettia eikä uusia 1970- ja 1980-luvun kaltaisia tuoteuudistuksia ole näköpiirissä (ks. Vuori—Ylä-Anttila 1987 ja Karko—Ahde—Spolander 1989).

Tarkastellaan vielä suomalaisten yritysten innovatiivisuutta ja tutkimustoiminnan tuo-

Kuvio 12. Suomen paperiteollisuuden viennin rakenne, %.

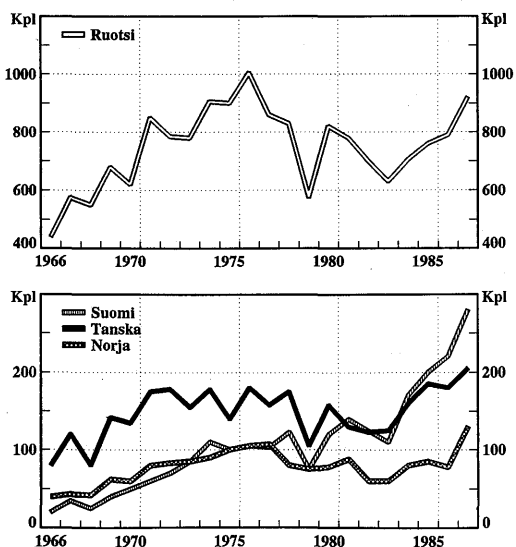
Lähde: Ulkomaankauppatilasto.

Taulukko 4. Metsäteollisuuden viennin rakenne Suomessa ja Ruotsissa 1987, % koko metsäteollisuusviennin arvosta.

	Suomi	Ruotsi
Mekaaninen metsäteollisuus	20	24
— josta sahatavara	12	18
Kemiallinen metsäteollisuus	80	76
— Sellu	12	19
— Paperi, kartonki ja jalosteet	68	57
— Paino- ja kirjoituspaperi	30	7
— Sanomalehtipaperi	10	12
— Muu paperi ja kartonki	19	26
— Paperi- ja kartonkijalosteet	9	7
Yhteensä	100	100
Viennin arvo, mrd mk	33	37

Lähteet: Ulkomaankauppatilastot, Suomen Metsäteollisuuden Keskusliitto.

tosta suhteessa muihin Pohjoismaihin yksinkertaisen patentointi-indikaattorin avulla. Kuvio 13 osoittaa taas tutun ilmiön: alhaiselta lähtötasolta Suomen kehitys on ollut poikkeuksellisen nopeaa erityisesti 1980-luvulla. Kaikkine rajoituksineenkin patentointiaktiiviteetin voimakas kasvu osoittanee innovaatio-

Kuvio 13. Pohjoismaille myönnetty patentit USA:ssa, 1966–87.

Lähde: Ray (1990).

toiminnan merkittävää lisääntymistä. Kansainvälinen vertailu osoittaa suomalaisille USA:ssa (joka on patentoinnin kannalta merkittävin alue) myönnettyjen patenttien määrän kasvaneen 1980-luvulla 60- ja 70-lukuihin verrattuna enemmän kuin missään muualla Länsi-Euroopassa, globaalissa tarkastelussakin vain muutamat maat ohittavat Suomen kasvuvauhdin (ks. *Ray* 1990).

Johtopäätökseksi edellä olevasta jää, että rakenteellinen uudistuminen avoimen sektorin sisällä on ollut Suomessa muita Pohjoismaita nopeampaa ja tältä kannalta mahdollisuudet ulkoisen epätasapainon korjaamiseen eivät ole ainakaan heikommät kuin Ruotsissa. Voidaan tietysti aina kysyä, olisiko rakennemuutos voinut olla toteutunutta nopeam- paakin. Tällöin olisimme epäilemättä törmänneet myös koettuja suurempiin ongelmiin työvoima- ja pääomamarkkinoilla.

Suomen teollisuus näyttää siis edellä esitetyn valossa tuntuvasti lisänneen teknologia-intensiteettiään ja panostustaan niihin tuotteisiin, joiden kysynnän kasvu on nopeaa. Osaa- mispanoksen lisääntymisen suhteenkin Suomi on siis lähenteny Ruotsia. Ruotsin esimerki on kuitenkin ongelmallinen. Ruotsin teollisuuden tutkimusintensiteetti on teollisuusmaiden korkeimpia. Suhteellisen edun periaatteen mukaisesti Ruotsin tulisi olla ulkomaan- kaupassaan erikoistunut korkeaa tutkimuspa- nosta edellyttäviin tuotteisiin. Näin ei kuiten- kaan näytä olevan. Korkean teknologian tuot- teiden osuus viennistä on selvästi alle OECD- maiden keskiarvon. Suomessa ja muissa Poh- joismaissa ulkomaankaupan rakenne ja tek- nologiapanostukset tuntuvat vastaavan pa- remmin toisiaan ja ovat siis sopusoinnussa suhteellisen edun periaatteen kanssa. Miksi näin on? Selityksiä voi olla kaksi. Ensiksikin tutkimus- ja innovaatiotoiminta voi jostain syystä olla Ruotsissa tehotonta. Toinen ja luontevampi selitys on, että ruotsalaiset kor- kean teknologian tuotteet valmistetaan enene- vässä määrin ulkomailla. Tutkimukset nimit- täin osoittavat, että ruotsalaisissa monikan- sallisissa yrityksissä ulkomaisen valmistuksen osuus ja tutkimusintensiteetti ovat vahvasti korreloituneita. Tutkimustoiminnasta pääosa

tehdään kotimaassa, valmistus ja jakelu ovat siirtyneet ulkomaille. Yritysten suhteelliset kil- pailuedut eivät ole enää sidottuja kansallisiin rajoihin.

4. Yritysten kansainvälistyminen ja Euroopan yhdyntyminen

Yritysten kansainvälistyminen — ja yritysra- kenteen muutos yleensäkin — on ravistellut yrityssektoria vähintään samassa määrin kuin teknologinen kehityskin. Kansainvälistymiske- hitys näyttää integraation edetessä kiihtyneen ja ainakin osin muuttaneen suuntaansa. Poh- joismaista ruotsalaiset yritykset ovat perintei- sesti olleet voimakkaimmin kansainvälistynei- tä. Ruotsin teollisuus lienee kansainvälistymis- kehityksessään pisimmällä maailmassa. Suo- malaisten yritysten kansainvälistymisvauhti näyttää kuitenkin olleen nopeampaa viime vuosien aikana kuin muualla Pohjolassa.

Integraatiokehitys on suunnannut suoria si- joituksia kasvavassa määrin EY-alueelle, aina- kin Suomessa ja Ruotsissa. Ruotsin teollisuu- den investoinnit ulkomaille olivat vuonna 1988 noin 70 % kotimaisista investoinneista ja viime aikoina ulkomaiset investoinnit ovat jo ylittäneet kotimaiset. Valtaosa ulkomaisista investoinneista on parin viime vuoden aika- na kohdistunut Euroopan yhteisön alueelle. Selvitysten mukaan ruotsalaiset yritykset in- vestoivat kasvavassa määrin ulkomaille (EY- alueelle) integraatioratkaisuun liittyvän epä- varmuuden ja yleensä talous- ja veropoliitiik- kaan liittyvän riskin vuoksi (ks. *Braunerhjelm* 1990). Olivatpa syyt mitkä tahansa, näyttää siltä että Ruotsin vientikapasiteetti on yhä vain kaventumassa.

Ruotsin teollisuuden kansainvälistymisen kokonaistaloudellisia vaikutuksia on aiemmis- sa tutkimuksissa yleensä pidetty valtaosaltaan myönteisinä (ks. *Swedenborg et al.* 1989 ja *Kinnwall—Vartiainen* 1988). Nyt ainakin kes- kustelun sävy näyttää muuttuneen. Yritysten joukkomittaisen siirtymisen ulkomaille näh- dään uhkaavan mahdollisuuksia ulkoisen ta- sapainon saavuttamiseen ja ylläpitämiseen.

Yritysten sijoittuminen on ylipäätänsä saa-

nut integraatiokeskustelussa ja -tutkimuksessa kovin vähän huomiota. Vaikka ruotsalaisten yritysten ulkomaisissa investoinneissa verotus-tekijöillä ei kovin suurta vaikutusta olisi ollutkaan, tuo ulkomaisten investointien voimakas kasvu esille yhden integraatiokehityksen suurimman ongelman: vaikeuden harmonisoida verotus. Kun verotuksen yhdenmukaistamisesta ei mitään ilmeisimmin päästä yksimielisyyteen, jätetään verojärjestelmät sopeutumaan automaattisesti. Järjestelmät varmasti alkavatkin nopeasti sopeutua, tulevasta tasapainosta ei vain ole tarkkaa käsitystä. On mahdollista, että yhdentyvän Euroopan kansantaloudet alkavat kilpailla verojärjestelmillä niin yrityksistä kuin ammattitaitoisesta työvoimastakin. Tämä kehitys olisi Pohjoismaiden kannalta erityisen ongelmallinen, veroasteet ovat näissä maissa yleisesti korkeita ja tulonsiirtojen osuus julkisista menoista suuri. Verojärjestelmien keskinäinen kilpailu johtaisi erityisesti tulonjakopolitiikan uudelleenarvioimiseen. Tässä suhteessa Ruotsi olisi varmastikin suurimpien sopeutumispaineiden edessä. Ruotsin verouudistus on epäilemättä nähtävä suhteessa yllä esitettyyn asetelmaan.

Kaiken kaikkiaan verotuksella osana integraatiokehitystä tulee varmaankin olemaan merkittävä vaikutus Pohjoismaiden taloudelliselle kasvulle samoin kuin ulkoiselle ja sisäiselle tasapainokehitykselle.

Suomen mahdollisuudet ratkaista tasapaino-ongelmansa eivät näytä ainakaan huonomilta kuin Ruotsin — helppoa sopeutuminen ei tule olemaan kummallekaan. Ilmeisesti myös toisten kokemusten huomioonottaminen voisi lisätä ymmärrystä lahdun kummallakin puolella. Norjan lähivuosien kehitys on edelleen öljyn hinnasta riippuvaista. Pitkän aikavälin näkökulmasta talouteen on kuitenkin syntynyt melkoinen riskitekijä: näivettyvän

teollisuuden kääntäminen kasvuun ei tule olemaan helppoa — öljyriippuvuuden sisältämää riskiä olisi jotenkin hajautettava. Tanskan talous toipunee lähivuosina hitaasti 70- ja 80-lukujen talouspolitiikan seurauksista — politiikan tekijöiden liikkumavara näyttää muodostuneen äärimmäisen ahtaaksi.

Kirjallisuus

- Ahde, P. — J. Karko — S. Vuori — P. Ylä-Anttila (1987): *Suomen teollisuuden rakennemuutos*. ETLA Suhdanne 1987: 4. Helsinki.
- Braunerhjelm, P. (1990): *Svenska industriföretag inför EG 1992 — förväntningar och planer*. IUI Stockholm.
- Edquist, C. — H. Glimell (1989): *Swedish frontiers of change — A guide to the impact of new technologies, work designs and management practices. A report prepared for the Directorate for Social Affairs, Manpower and Education at OECD*. October 1989.
- ETLA, IFF, IUI, NØI (1990): *Growth and Integration in a Nordic Perspective*. Helsinki.
- Karko, J. — P. Ahde — P. Spolander (1989): *Teollisuuden kehitysnäkymät 1989—1993*. ETLA Suhdanne 1989: 4. Helsinki.
- Kinnwall, M. — H. Vartiainen (1988): *Ruotsalaisten yritysten kansainvälistyminen*. Julkaisussa *Haavisto — Saralehto (toim.), Yritysten kansainvälistyminen*. ETLA Sarja B 58. Helsinki.
- Ray, G. F. (1990): *More on Finnish Patenting Activity*. ETLA Discussion Papers (ilmestyy).
- Ripatti, A. — P. Vartia — P. Ylä-Anttila (1989): *Suomen talouden ja yritysraakenteen muutokset 1938—1988*. ETLA Discussion Papers No. 297.
- Swedenborg, B. — G. Johansson-Grahn — M. Kinnwall (1988): *Den svenska industrins utlandsinvesteringar*. IUI Stockholm.
- Vuori, S. — P. Ylä-Anttila (1987): *Structural Change in Finnish Manufacturing*. Bank of Finland Monthly Bulletin 1987: 12.